

OKULLARDA SALDIRGANLIK/ŞİDDET: OKUL VE ÖĞRETMENLE İLGİLİ RİSK FAKTÖRLERİ VE ÖNLEME STRATEJİLERİ*

Yasemin YAVUZER**

Özet

Ülkemizde ve dünyada saldırganlık ve şiddet olaylarının günden güne arttığı ve okullara da yayıldığı görülmektedir. Anne-babalar çocuklarını okula gönderirken, onların şiddete maruz kalmasından veya bu tür olayların içinde bulunmasından endişe etmektedirler. Bu çalışmanın amacı, okullarda ergenlerin saldırganlık ve şiddet içeren davranışlarının gerek ortaya çıkmasında gerekse önlenmesinde okul ve öğretmenlerin rollerini incelemektir. Bu amaçla, çalışmada okullarda saldırganlık ve şiddet içeren davranışların boyutları, bu davranışların ortaya çıkmasında okul ve öğretmenlerle ilgili risk faktörleri ve bu bağlamda okullarda kullanılabilecek saldırganlık ve şiddeti önleme stratejileri betimlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Okullarda saldırganlık, şiddet, öğretmenlerin rolü, önleme stratejileri

Giriş

Öğrenim çağındaki bir gencin en fazla zamanını geçirdiği ortamlardan biri okuldur. İyi ve mutlu bir toplum yaratmak için oluşturulan, eğitim ve öğretim etkinliklerinin gerçekleştirildiği yer olan okul, ergenlere çok yönlü sosyal destek sağlar ve onları toplumdandırır, yetiştirerek geleceğe hazırlar ve tekrar topluma sunar. Okulun basitleştirme, denge kurma ve temizleme olmak üzere üç temel işlevi vardır. Okulun basitleştirme işlevi, karmaşık bilgileri basitleştirmek; denge kurma işlevi, bireyi topluluktan toplum yaşamına ulaştırmak; temizleme işlevi, mevcut çevrede var olan işe yaramaz ve zararlı özellikleri olanaklar ölçüsünde ortadan kaldırarak temiz bir çevre hazırlamaktır (Tezcan, 1994: 246). Okulun bu işlevlerine rağmen okullarda istenmeyen öğrenci davranışları oluşmaktadır. Herhangi bir davranış istenen bir davranış mı yoksa istenmeyen bir davranış mı olduğu; davranışta bulunan kişinin, davranışın yöneltildiği kişinin ve davranışın olduğu ortamın özelliklerine bağlıdır. Bununla birlikte, “okuldaki eğitsel çabaları engelleyen her türlü davranışa” istenmeyen davranış denilmektedir (Başar, 1994). İstenmeyen davranışlar yıkıcı olmayan - yıkıcı olana kadar geniş bir davranış dağılımını kapsamaktadır. Saldırganlık ve şiddet içeren öğrenci davranışları da okullarda bu davranışlar kapsamında yer almaktadır (Öğülmüş, 1995).

* Bu çalışma, Prof. Dr. Ömer Üre danışmanlığında tamamlanmış olan “Saldırganlığı Önlemeye Yönelik Psiko-Eğitim Programının Lise Öğrencilerindeki Etkisinin İncelenmesi” başlıklı doktora tezinin kuramsal bölümünden hazırlanmıştır.

** Yrd. Doç. Dr. Niğde Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü.

Bu çalışmanın amacı, okullarda ergenlerin saldırganlık ve şiddet içeren davranışlarının gerek ortaya çıkmasında gerekse önlenmesinde okul ve öğretmenlerin rollerini incelemek ve bu bağlamda bazı önerilerde bulunmaktır.

Saldırganlık ve Şiddet Nedir?

Saldırganlığın en basit ve oldukça kabul gören tanımlarından birisi, davranışçı yaklaşım açısından yapılan tanımdır. Bu tanıma göre, bir davranış başkasına zarar veriyorsa saldırgan davranış olarak nitelendirilir. Duygusal tanımlara göre saldırganlık, öfke duygusunun yol açtığı bir davranıştır. Güdüsel tanımlara göre bir davranışın saldırgan nitelikte olup olmadığını niyet belirler (Aktaş, 2001). Freedman, Sears ve Carlsmith (1989: 191), saldırganlığın en yalın tanımının “başkalarını inciten ya da incitebilecek her türlü davranış” olduğunu; ancak bu tanımın davranışta bulunan kişinin niyetini içermediğini; niyet dikkate alındığında ise saldırganlığın “başkalarını incitmeyi amaçlayan her türlü davranış” olarak tanımlanabileceğini belirtmektedirler. Saldırganlık kavramıyla birlikte kullanılan bir kavram da şiddettir (violence) ve çoğu zaman bu iki kavram birbirinin yerine kullanılabilir. Şiddet, “yaralamak ya da zarar vermek amacıyla kullanılan fiziksel güç” ya da “güç ve kuvvetin, başkalarını birtakım haklardan mahrum edebilecek şekilde adaletsiz bir biçimde kullanılması” olarak tanımlanmaktadır (Morrison, Furlong ve Morrison, 1994). Bir başka şiddet tanımı şu şekildedir: “bir bireyin yaralanma ve ölümüne neden olan ya da gelişmesini engelleyen fiziksel, psiko-sosyal ve cinsel olarak uygulanan kasıtlı davranışlardır” (Özcebe, Üner ve Çetik, 2006). Saldırganlık ve şiddet tanımları incelendiğinde saldırganlığın şiddet ve zorbalık gibi kavramları içeren daha geniş bir kavram olduğu görülmektedir. Bu çalışmada saldırganlık ve şiddet kavramları birlikte ele alınmıştır.

Saldırganlığın nedenleri hakkındaki kuramlar vurguladıkları konuya göre çeşitlilik göstermektedir. Freud, McDougall, Lorenz gibi pek çok araştırmacı doğuştan insanlarda saldırganlık dürtü ya da içgüdülerinin bulunduğunu ileri sürmüşlerdir (Freedman, Sears ve Carlsmith, 1989: 194). Bandura (1977) ise, çocukların saldırgan davranışları başkalarını gözleyerek ve model alarak öğrendiklerini belirtmektedir. Bunun tersi de doğrudur. Çocuklar saldırgan olmayan modelleri gözleyerek saldırgan olmamayı da öğrenirler. Saldırganlığın bireysel ve çevresel özelliklerin etkileşimi sonucunda oluştuğunu öne süren görüşler de bulunmaktadır. Bu görüşlere göre, bireysel özellikler, sosyal ve duygusal zorluklar, düşük benlik saygısı, akranları tarafından dışlanma ve akademik başarısızlıktır (Miller, 1994). Çevresel özellikler ise; yoksulluk, alt sosyo-ekonomik düzey, işsizlik, ailenin çocuklara yönelik denetim eksikliği, çocuklara sosyal desteğin sınırlı oluşu, çocuğa uygun model olma yetersizlikleri ve aile içi çatışmalardır (Coie vd., 1993). Günümüzde de ergenlerdeki saldırgan davranışların bireysel ve sosyal faktörlerin bileşimi sonucunda oluştuğu görüşü yaygındır.

Okullarda Saldırganlık ve Şiddet

Okullarda saldırganlık ve şiddetin görüntüsü, bir öğrencinin bir kişiye (öğrenci, öğretmen, yönetici gibi) küfür etmesinden, fiziksel zarar vererek sözlü tehditte bulunmaya, okul koridorunda iterek düşürmeye, kavgaya, silahla bir başka kişiyi tehdit etmeye, tecavüz etmeye/tecavüze teşebbüse, bıçakla yaralamaya veya öldürmeye ya da uyuşturucu / alkol alarak okula gelmeye kadar uzanan farklı biçim-

ler alabilir (Goldstein, 1994; DiCanio, 1993). ABD'deki okullarda bu tür davranışlar 1980'lerden sonra artmaya başlamıştır. Olweus (1991) 7-16 yaşlarındaki 130.000 öğrenciyi inceleyerek gerçekleştirdiği çalışmasında, öğrencilerin %5-9'unun düzenli olarak saldırıya ve şiddete uğradığını rapor etmiştir. İngiltere'de yapılan bir başka çalışmada 11-16 yaşlarındaki 4700 gencin % 75'inin fiziksel olarak saldırıya uğradığı saptanmıştır.

Ülkemizde yapılan araştırmalar da okullarda saldırganlık ve şiddet olaylarının dikkat çekici oranda olduğunu ortaya koymaktadır. (Öğülmüş, 1995; Pişkin, 2003; Karaman-Kepenekçi ve Çinkır, 2003; Durmuş ve Gürkan, 2005; Yavuzer, Gündoğdu ve Dikici, 2009). Özcebe vd. (2006) Ankara ilinde üç farklı lisede son üç ay içinde öğrencilerin %16.1'inin şiddete maruz kaldığını, %8.8'inin şiddet uyguladığını, %20.6'sının hem şiddete maruz kaldığını hem de şiddet uyguladığını ve herhangi bir nedenden dolayı öğrencilerin şiddet olayı ile karşılaşma oranının %45.5 olduğunu saptamışlardır. Türkiye Büyük Millet Meclisi Araştırma Komisyonu Raporuna (2007) göre, 2006-2007 öğretim yılında son üç ay içerisinde ortaöğretim kurumlarına devam eden öğrencilerin %22'sinin fiziksel, %53'ünün sözel, %26,3'ünün duygusal ve %15,8'inin cinsel şiddet ile karşılaştığı saptanmıştır. Ayrıca öğrencilerin %35,5'inin fiziksel, %48,7'sinin sözel, %27,6'sının duygusal ve %11,7'sinin cinsel şiddet uyguladığı saptanmıştır.

Okullarda ortaya çıkan saldırganlık türlerini Moeller (2001), çeşitli kategorilerde sıralamıştır. Bunlar;

1-*Düşük Düzeyde Saldırganlık*: Kötü sözler söyleme, itme, dürtme, olumsuz sözler içeren duvar yazıları yazma ve hırsızlık yapma gibi davranışları kapsamaktadır.

2-*Taşınmaz Mala Karşı Saldırganlık (Vandalizm)*: Okulda kullanılan mallara kasıtlı olarak zarar verme, yangın çıkarma gibi okullarda ciddi zararlar ortaya çıkaran eylemler olarak tanımlanmaktadır.

3-*Tehditler*: Öğrencinin diğer bir öğrenciyi açık bir şekilde tehdit etmesi durumunu içerir. Öğretmenlerin raporuna göre okullarda çok fazla yaşanan durumlardan bir tanesidir.

4-*Fiziksel Saldırganlık*: Alay etme, zorbalık, cinsel saldırı, tecavüz, tartışma, kavga etme, silah taşıma ve kullanma tehdidi ya da kullanma, çocuk kaçırma, rehin alma, bombalama ve bıçaklama gibi davranışlar fiziksel saldırganlık kapsamındadır.

Tolan ve Guerra (1994) ise, okullarda saldırganlık ve şiddet davranışlarının psikopatolojik, yağmacılık, durumsal ve ilişkisel olmak üzere dört grupta tanımlanmaktadır. Psikopatolojik şiddet, sıklıkla ölümle sonuçlanan ve okul yöneticilerinin daha çok okulun dışında tutulmasını istedikleri şiddeti temsil etmektedir. Yağmalama, bazı kazançlar elde etmek için yapılan, fiziki yaralamayı, saldırıyı, silahlı soygunu ve tecavüzü içeren şiddet türüdür. Şiddetin psikopatolojik ve yağmalama türleri, erken ve yoğun müdahaleyi gerektirir. Bu tür şiddet davranışlarını muhtemelen okul temelli şiddet önleme programları engelleyemez. Durumsal şiddet olağan dışı durumlara bir cevap olarak, ilişkisel şiddet ise kişiler arası tartışmalardan ortaya çıkmaktadır. Durumsal ve ilişkisel şiddet okullarda daha yaygın olarak görülmektedir (Akt: Breunlin vd. , 2002).

Okullarda Saldırganlık Ve Şiddeti Artıran Okulla İlgili Risk Faktörleri

Gencin veya çocuğun saldırganlık ve şiddet davranışı gösterme ihtimalini artıran risk faktörleri toplumsal (yoksulluk gibi), ailesel (olumsuz ebeveyn modeli gibi), okulla ilgili (düşük öğrenci katılımı, sosyal aktivitelerin yetersizliği, adaletsiz uygulamalar ve öğretmen tutumları gibi), ve bireysel faktörler (gelişimsel zorluklar, antisosyal davranışlar, akademik başarısızlık, okula uyum sağlayamama gibi) olmak üzere dört grupta özetlenebilir (Morrison, Furlong ve Morrison, 1994).

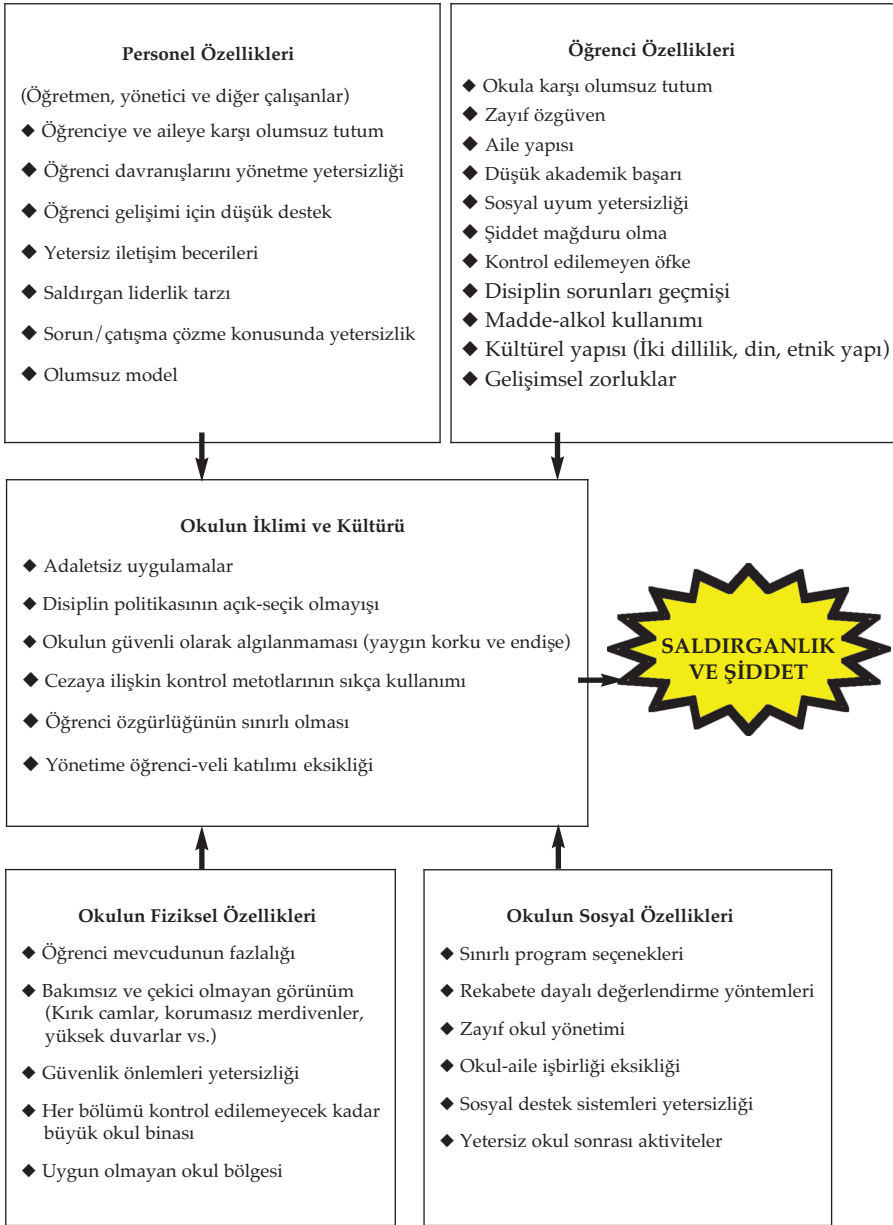
Ergenlik dönemi çocukluktan yetişkinliğe doğru bir geçiş dönemi olarak kabul edilir. Bu dönem sırasında organizmada gerçekleşen fizyolojik ve biyolojik değişiklikler, bu çağa bir çocuk olarak giren bireyi, dönemin sonunda genç bir yetişkine dönüştürür. Bu dönemde "ben kimim" sorusu önemli hale gelir. Ergen bu soruya cevap arayarak kimliğini kazanmaya çalışır. Bu kazanımı sağlamak için yaşadığı karmaşa yüzünden bir takım olumsuz davranışlar gösterebilir. Bu davranışlar zaman zaman saldırganlığa dönüşebilir. Bu dönemde saldırganlık çoğunlukla bir kişiyi ya da bir nesneyi tahrip edip onu incitmeye yöneliktir. Ergenlik döneminin başında saldırgan davranışlar çete kavgalarına karışma ve bıçak vb aletler kullanmayı da kapsayan daha çok şiddet ve zorbalık içeren faaliyetler gerçekleştirmeye kadar gidebilir. Ergenlik döneminin ortalarında tipik saldırgan davranışlar, bir çeteye katılmak, çete üyeleri ya da başka arkadaşları ile birlikte hırsızlık yapmak, okuldan kaçmak ya da yasal olmayan oluşumlara katılmak gibi davranışları içermektedir (Lopez ve Emmer, 2002). Ergenlik döneminin sonunda saldırganlık büyük ölçüde küfür, hiciv, karikatür gibi sözel ve yazılı saldırganlığa dönüşebilir (Aydın, 2005). Ögel, Tari ve Eke (2006) suç, şiddet ve madde kullanımı gibi davranışların ortaya çıktığı ve sorun halinde yaşandığı dönemin daha çok 15-17 yaş grubu olduğunu ve sonraki yıllarda bu tür davranışların azaldığını belirtmişlerdir. Bu yaş grubunun ergenlik dönemindeki değişimlerden etkilenmesi, yaşadığı değişimlere uyum sağlamaya çalışması, kimlik arayışı, hayal kırıklığına karşı toleranslarının düşük olması ve engellenmeyle karşılaştıklarında bununla nasıl başa çıkacaklarını bilmemeleri ve sosyal becerilerinin zayıf olması, sorunları ve çatışmaları çözmede, öfkelerini kontrol etmede, iletişim kurmada problem yaşamalarına yol açabilmektedir (Namka, 1997; Weir, 2005; Morganett, 2005: 183). Buradan hareketle ergenlik döneminde yaşadıkları çok yönlü değişim ve gelişim nedeniyle sıkıntılı bir dönem geçiren ergenlerin, bu dönemde sıklıkla çeşitli problem durumlarıyla karşı karşıya geldikleri ve bu gelişimsel zorlukların saldırganlığa neden olabileceği söylenebilir.

Okul da öğrencilerin saldırgan ve şiddet davranışlarını artıran risk faktörlerine sahip olabilir. Okulun fiziksel yetersizlikleri, personel ve öğrenciler arasındaki ilişkilerdeki yetersizlik, öğrenci mevcudunun fazlalığı, katı kurallar, sıkı disiplin, program seçeneklerinin sınırlı olması, adaletsiz uygulamalar ve öğrenci özgürlüğünün sınırlandırılması ile okullardaki şiddet olayları arasında yüksek düzeyde bir ilişki

◆ Yasemin Yavuzer

bulunmuştur (Miller, 1994). Bunun tersi de doğrudur. Olumlu okul davranışları ile okul özellikleri arasında da anlamlı bir ilişki vardır (Moeller, 2001: 279). Bu özellikler şunlardır: *a.Etkili sınıf yönetimi*: Dersleri planlamak, kazanımlar için yeterli zaman ayırmak, bir etkinlikten diğer etkinliğe geçişi düzenlemek ve istenmeyen davranışla hemen fakat sessizce baş etmek. *b.Açık ve net okul kuralları*: Davranışsal beklentilerin açıkça ifade edilmesi, olumlu model olma ve istenilen davranış için olumlu geribildirim. *c.Okul değerlerinin sürekliliği*: Okul değerlerinin tüm çalışanlar tarafından desteklenmesi.

Özetle; okulun iklimi ve kültürü, öğrenci ve okul çalışanlarının özellikleri, okulun fiziksel ve sosyal özellikleri okullarda saldırganlık ve şiddet içeren davranışların ortaya çıkmasında etkili olmaktadır. Okullarda saldırganlık ve şiddeti artıran risk faktörleri ve bu faktörlerin ilişkileri Şekil 1’de verilmiştir.



Kaynak: Yavuzer, Gündoğdu ve Dikici, 2009.

Şekil 1: Okullarda saldırancılık ve şiddeti artıran risk faktörleri

Okullarda Saldırganlık, Şiddet ve Öğretmenlerin Rolü

Okullarda saldırganlık ve şiddeti artıran risk faktörlerinden biri de öğretmen özellikleridir. Öğretmen doğrudan ya da dolaylı olarak saldırgan davranışlara neden olabilir (Finley, 2003) ve saldırganlığın hedefi haline gelebilir. Tutarsız uygulamalara, açık olmayan kurallara ve ceza yaklaşımına sahip öğretmenler saldırgan davranışlarla daha çok kurban olarak karşılaşmaktadırlar. Ülkemizde de zaman zaman öğretmenlerin saldırganlık ve şiddet içeren davranışlarla kurban olarak karşılaştıklarına ilişkin haberlere rastlanmaktadır. Bu haberlerden birisi “Hatay’ın İskenderun ilçesinde okulların açıldığı ilk gün, bir öğretmen disiplin cezası vererek okuldan uzaklaştığı iki öğrencisinin silahlı saldırısı sonucu ayağından yaralandı” (nethaber, 13 Şubat 2007) haberidir. Diğer bir haber de, “İstanbul Maltepe’deki bir lisenin öğretmen odasındaki su sebiline kimyasal madde attıkları ve bir öğretmenin zehirlenmesine neden oldukları öne sürülen 9 öğrenci, savcılıkça serbest bırakıldı” (, 13 Haziran 2007) şeklinde medyada yer almıştır. Genellikle otoriter öğretmenlerin sınıflarındaki öğrencilerin ilgisiz ya da saldırgan olma eğiliminde oldukları belirtilmektedir (Gander ve Gardiner, 2001). Ayrıca, Weagraff ve Donaldson (1998) öğretmenlerin öğrencilerine yönelik sözel şiddeti yaygın olarak kullandıklarını, bu nedenle öğrencilerin istenmeyen davranışlarından öğretmenlerin de sorumlu tutulabileceğini belirtmişlerdir (Akt: Yöndem ve Bıçak, 2008).

İstanbul’da 13 okulda 799 öğrenciyle yapılan şiddetin okula bağlı nedenleri ve alınabilecek önlemler konulu bir araştırma, okuldaki şiddetle öğretmenin tutumu arasında çok yakın ilişki bulunduğunu göstermektedir. Mertoğlu vd. (2008) tarafından yapılan araştırmanın sonuçlarına göre, olumsuz öğretmenlerin görev aldığı okulda, öğrencilerin şiddet algısı artmaktadır. Okul yöneticisinin davranışı, okulun imkanları, öğrencinin okula aidiyet duygusu, şiddeti etkileyen diğer faktörler arasında yer almaktadır. Araştırmanın sonuçlarına göre en önemli faktörün öğretmenin tavrı olduğu saptanmıştır. Araştırmacılar, okulun fiziki şartları, araç gereçleri, müfredat programı ne kadar iyi olursa olsun, eğer öğretmen yeteri kadar donanımlı değilse, iletişim becerilerine sahip değilse, sınıf yönetimini bilmiyorsa, öğrenciyi tanımiyorsa okullarda şiddet olaylarının önlenemediğini belirtmektedirler. Araştırma bulgularından biri de, öğrencilerin olumlu ve olumsuz öğretmenleri tanımlama şekilleridir. Öğrencilere göre olumsuz öğretmen, onlara karşı sabırsız, sınıfta herkese eşit davranmayan, onlarla sık sık alay eden, sınıfta sebepsiz yere azarlayan öğretmendir. Öğrencilere göre olumlu öğretmen ise, okulla ilgili ve okul dışı sorunu olduğunda danışabildiği, anlayamadığı konuyu çekinmeden sorabildiği, başarı için onu cesaretlendiren, fikirlerine saygı duyan, derste onu seven öğretmendir. Dolayısıyla, öğretmenlerin yetersiz alan bilgisi ve iletişim becerileri, saldırgan liderlik tarzları, adaletsiz uygulamaları, öğrenci davranışlarını yönetme yetersizlikleri ve öğrenci gelişimi için düşük destek gibi özelliklere sahip olması okullarda saldırganlık ve şiddet davranışlarına neden olmaktadır.

Öğretmenlerin iletişim becerilerine sahip olması yalnızca öğretmen-öğrenci arasındaki değil, aynı zamanda öğrenci-öğrenci arasındaki iletişimin de sağlıklı olmasına katkıda bulunmaktadır. Venter ve Poggenpoel (2006), Güney Afrika Cumhuriyeti’nde öğrencilerin saldırganlık eğilimlerini ve nedenlerini inceledikleri araştırmada, öğrencilerin saldırganlık davranışlarını eğitim ortamında akranları ile ilişkide öğrendikleri, eğitimcilerin ve öğretmenlerin öğrencilerle kuracakları etkili bir iletişimle akran grubu içerisindeki öğrencilerin sosyalleşmelerine ve saldırganlık eğil-

imlerinin azalmalarına yardımcı olabilecekleri bulgularını elde etmişlerdir. Ayrıca, öğretmenlerinin saldırganlık davranışına sık sık başvurduğunu ve istediği sonuca ulaştığını gözlemlemek, sınıf içinde saldırganlığa göz yumduğunu fark etmek öğrencilerin saldırganlık davranışlarını daha kabul edilebilir bulmalarına ve daha kolay ifade edebilmelerine de fırsat vermektedir (Hawkins ve Herrenkohl, 2004: 265). Öğretmenlerin şiddete ve öğrencilerin yıkıcı davranışlarına nasıl tepki verdikleri, bu tür olayları ve davranışları nasıl algıladıkları da saldırganlık ve şiddet üzerinde büyük bir rol oynamaktadır (Bon, Faircloth ve LeTendre, 2006).

Öğretmenler saldırganlık davranışlarının artmasına neden olsalar da şiddeti de içeren davranış problemlerinde öğrencilerini etkileyebilecek ya da yönlendirebilecek önemli bir potansiyele sahiplerdir. İstenmeyen davranışta bulunan öğrenciler ancak fiziksel ve psikolojik tehdit hissetmedikleri ya da güvenli hissettikleri, desteklendikleri ve amaçları ya da günlük aktiviteleri hakkında bazı tercihlere sahip oldukları bir çevrede değişebilirler (Pullis, 1994: 126). Öğretmenler özellikle kendi sınıflarında olumlu bir atmosfer oluşturarak, öğrencilerini başarmaya yönlendirerek ve davranışlarıyla uygun bir model olarak şiddet içermeyen bir okul atmosferi oluşturmaya katkıda bulunabilirler.

Öğretmenler etkin problem çözme becerileri ve iletişim becerilerine sahip olduklarında sınıfta demokratik bir ortam oluşturabilmekte ve öğrencilerin kendilerini engellenmeden ifade etmelerine olanak tanımaktadırlar. Böylece öğrenciler de kendilerini fark ettirmek için saldırgan davranışlara ihtiyaç duymamaktadırlar. Öğretmenler sosyal ve duygusal yeterliliklerini kullandıklarında öğrencilerine model olmakta, öğrencilerine hoşgörülü, kabul edici ve ilgili davrandıklarında da onların okula karşı olumlu tutumlar geliştirerek okula duygusal bağlarla bağlanmasını sağlamaktadırlar. Okula bağlılığı geliştirmek akademik başarıyı da beraberinde getirmekte ve öğrencilerin topluma uyumlu bireyler olarak yetişmelerine katkıda bulunmaktadır (Moeller, 2001).

Öğretmenler bu potansiyellerinin ne kadar farkındadırlar? Bu soruyu yanıtlayabilmek için ilgili araştırma sonuçlarına bakmak gerekmektedir. Zindi (1994) öğrencilere “Öğretmenler zorbalığı durdurmak için ne yaparlar?” sorusunu sorduğunda % 41’i öğretmenlerinin asla bir şey yapmadığını, %33’ü ara sıra bir şeyler yaptıklarını ve sadece %18’i ise hemen hemen daima zorbalığı durdurmaya çalıştıklarını belirtmişlerdir. Buna karşılık aynı çalışmada öğretmenler hemen hemen daima zorbalığı durdurmaya çalıştıklarına ilişkin seçeneği öğrencilerden üç kat daha fazla işaretlemişlerdir. Finley (2003), Michigan’da bir okulda öğretmenlerin okul şiddeti konusundaki algılarını belirlemek üzere yaptığı çalışmada, öğretmenlerin okul ortamı konusunda endişelerinin bulunduğunu, problemlerin oluşumları esnasında ilgilenmenin yanı sıra önleyici bir rol üstlenmeleri gerektiğini kabul etseler de bu konuyla ilgili hiçbir önlem almadıklarını belirlemiştir. Tünnüklü ve İllez (2006), öğretmenlerin, öğrencilerin çatışma çözme stratejilerini incelemeyi amaçladıkları araştırmalarında, öğretmenlerin öğrenci çatışmalarını çözmek için kullandıkları stratejilere ilişkin öğrenci, öğretmen ve yönetici görüşleri arasında farklılıklar bulunmuşlardır. Öğretmenlerin hiçbiri kendisinin yıkıcı çatışma çözme stratejilerini kullandıklarını belirtmezken; öğrencilerin %17’si öğretmenlerin bu tür stratejileri kullandıklarını belirtmiştir. Benzer biçimde, öğretmenlerin %82’si kendilerinin yapıcı çatışma çözme stratejilerini kullandıklarını belirtirken; öğrencilerin sadece %53’ü belirtmiştir. Bununla birlikte kullanılan çatışma çözme stratejilerine bakıldığında en

çok öne çıkan strateji, “konuşma, tecrübelerini aktarma ve öğüt verme”dir. Aynı zamanda yöneticiler, öğretmenlerin öğrenci çatışmalarıyla karşılaştıklarında, sorunla başa çıkmaya çalışmak yerine, sıklıkla yönetime yansıtma yolunu seçtiklerini vurgulamışlardır. Bu çalışmada öğretmenlerin, öğrencilerin çatışmalarını yapıcı ve işbirlikli şekilde yönetmelerine sınırlı düzeyde katkıda buldukları saptanmıştır. Yavuzer, Gündoğdu ve Dikici (2009), araştırmalarında Niğde ilindeki ilköğretim okulları ve liselerde görev yapan 142 öğretmenin okullardaki şiddet olaylarının nedenleri ve önleme yolları ile ilgili görüşlerine başvurmuşlardır. Araştırma bulgularına göre, öğretmenler öğrencinin ailevi nedenlerini (aile içi şiddet, ilgi eksikliği ve kontrol yetersizlikleri gibi) okullarda görülen şiddetin başlıca nedeni olarak görmekte, okullardaki şiddet olaylarının diğer nedenleri olarak da basın-yayın organları, internet ve okul yöneticilerinin disiplinle ilgili uygulamalarının yetersizliğini göstermektedirler. Okullardaki şiddet olaylarının nedeni olarak, öğretmenlerden sadece sekiz tanesi öğretmenlerin mesleki yetersizlikleri ve dört tanesi de öğrencinin öğretmenenden şiddet görmesini belirtmişlerdir. Alınabilecek önlemler olarak en çok okullardaki rehberlik servislerinin daha etkili çalışmasını ve okullardaki disiplin kurallarının işletilmesini önermişlerdir. Bu önerileri sırasıyla okul-aile işbirliğinin artırılması, öğrenciler için sosyal faaliyetlerin artırılması, ailenin şiddet konusunda eğitilmesi ve güvenlik önlemleriyle ilgili öneriler izlemektedir. Yalnızca dört öğretmen “öğrencilere birer birey olarak saygı gösterilmeli” derken bir öğretmen öğretmenlerin mesleki açıdan kendilerini geliştirmeleri, bir öğretmen de öğretmenlerin öğrencilere uygun model olmaları gerektiğini belirtmişlerdir. Akpınar ve Dilci (2007) okulda şiddet olgusuna yönelik öğretmen görüşlerini belirlemeyi amaçladıkları çalışmalarında, öğretmenler öğretmen ve okul yöneticilerinin olumsuz davranışlarının öğrencileri şiddete yönlendirmede bir etken olduğu görüşünde kararsız kalmışlardır. Araştırma bulguları birlikte değerlendirildiğinde, öğretmenlerin okullardaki şiddet olayları için aileyi, medyayı ve yöneticileri suçladıkları, önlemler konusunda da başkalarına sorumluluk yükledikleri ve muhtemelen sorumluluklarının farkında olmadıkları ya da sorumluluk almaktan kaçıyor olabilecekleri şeklinde yorumlanabilir. Bu bağlamda okullarda saldırganlık ve şiddeti önleme çalışmalarında hem farkındalık hem de bilgi ve sınıf yönetimi, problem çözme ve iletişim gibi becerileri kazanmaları böylece saldırganlığa karşı koruyucu faktörler arasında yer almaları için öğretmenlerin de çalışmalara dahil edilmesi gerektiği söylenebilir.

Okullarda Saldırganlık ve Şiddeti Önleme

Okullarda saldırganlık ve şiddete neden olan faktörlerin belirlenmesi şiddeti azaltacak ya da durduracak önlemlerin alınmasında oldukça önemlidir. Şiddet tek faktöre bağlı bir eylem değildir. Şiddeti oluşturan ve tetikleyen faktörlerin çeşitliliği okullarda alınacak önlemlerin de çeşitliliğini gerektirmektedir. Bu önlemleri kısa dönemli ve uzun dönemli stratejiler olmak üzere iki grupta toplayabiliriz. Kısa dönemli stratejiler çevresel düzenlemeler ve okul-yönetim temelli stratejilerdir. Uzun dönemli stratejiler ise eğitim ve program temelli stratejiler ile okul sonrası alternatif etkinliklerdir.

1.Çevresel düzenlemeler(Güvenlik önlemleri) : Okul çevresinde yapılacak düzenlemeler veya değişikliklerle okul güvenliğini sağlamak kısa dönemli stratejilerdendir ve okuldaki bütün öğrencilere yöneliktir. Amaç, şiddet davranışlarını okul dışında tutmak ve şiddeti kontrol altına almaktır. En yaygın güvenlik önlemi, öğrencilerin

toplu halde buldukları ve hareketin fazla olduğu yerlerde (okul önü, bahçe, kantin, koridorlar vb.) öğrencileri izlemektir. İzleme işi güvenlik kameraları, güvenlik görevlileri veya okul personeliyle yapılabilir (Coben vd., 1994; Brown ve Brown, 1996; Hoang, 2001; Breunlin, vd., 2002). Öğrenciler izlendiklerini bildikleri zaman olumsuz davranışlarda bulunmaktan çekinirler aynı zamanda ailelerin okulu internet üzerinden izlemelerine olanak tanımak, çocukların şiddete karşı olma duygularını canlandırır ve şiddetle ilgili tutumlarını gözden geçirmelerini sağlar (Schwartz, 1996). İstanbul'da 349 okulun girişine kamera koyulduktan, 163 okulda da okul içi görüntüleme sistemi oluşturulduktan sonra şiddet olaylarında azalma olduğu bildirilmektedir (Ntvmsnbc.com, 2006).

Güvenlik önlemleri olarak silahların okuldan uzak tutulması için, metal dedektörler, alarm sistemleri ve manyetik öğrenci geçiş kartları kullanılabilir (Brown ve Brown, 1996), bina etrafına yüksek duvarlar inşa edilebilir (Morrison, Furlong ve Morrison, 1994), sistemli ve rastgele aramalar yapılabilir. Bu yaklaşımlar kesin ve acil bir şekilde şiddeti önleyebilir. Ancak, şiddeti önlemek için tek başına kullanıldığında öğrenciler açısından okulu bir cezaevine dönüştürme riski bulunmaktadır.

Bir diğer güvenlik önlemi de, şiddet davranışları ortaya çıkmadan, şiddete eğilimli gençlerin özelliklerini belirlemek, onların profilini çıkarmak ve onlara yardım etmektir. Şiddet olaylarının çoğunda erken uyarı işaretleri görülür (Schwartz, 1996; Alexander, 2002). Bunlar: sosyal olarak içe kapanma, aşırı izolasyon ve yalnızlık duyguları, aşırı reddedilme duyguları, şiddet mağduru olmak, dalga geçilme, okula ilginin azalması ve akademik başarının düşük olması, şiddeti yazılar ve resimler ile anlatma, kontrol edilemeyen öfke, fevriyet, vurma, sindirme davranışları gösterme, disiplin öyküsü, önceki şiddet ve saldırgan davranış hikayeleri, farklılıklara toleransın olmaması, ön yargılı olmak, madde ve alkol kullanımı ve çetelere bağlı olma ciddi uyarı işaretleridir. Ancak bu işaretler başka sorunların da habercisi olabilirler. Bu yüzden eğitimciler ve aileler tarafından dikkatle yorumlanmalı, öğrencileri etiketlemeden, ifşa etmeden, eğitim programlarıyla ve rehberlik hizmetleriyle bu öğrencilere gereken yardım yapılmalıdır. Bu yaklaşım masum öğrencileri incitebileceği (Kopka, 1997) ve bu tür öğrencilerin profili olduğu henüz kanıtlanmadığı (Furtell, 1996) için eleştirilmektedir.

Bir diğer güvenlik önlemi de büyük okulları küçültmektir (Klonsky, 2002). Diğer bir deyişle okuldaki öğrenci mevcudunu azaltmaktır. Mevcut az olduğunda sınıf öğretmenlerine düşen öğrenci sayısı da az olmaktadır. Dolayısıyla öğretmen ve öğrenciler birbirlerini daha iyi tanır ve kimin nasıl davranacağını daha iyi bilirler. Bu tür okullarda öğrenciler enerjilerini okul etkinliklerine daha fazla yönlendirir ve daha fazla meşgul olurlar.

2. *Okul-Yönetim temelli stratejiler*: Bu tür stratejiler, daha çok disiplin kurallarının işletilmesi şeklinde bütün öğrencilere yöneliktir ve hoş görülmeceği mesajı vererek saldırganlık ve şiddeti caydırır. MEB Ortaöğretim Kurumları Ödül ve Disiplin Yönetmeliğinin, 12. Maddesinde ceza ve cezayı gerektiren bazı davranışlar şöyle ifade edilmiştir:

“...b)Okuldan Kısa Süreli Uzaklaştırma,... kavga, darp etmek ve yaralama olaylarına karışmak... c)Okuldan Tasdikname ile Uzaklaştırma,... okulun bina, eklenti ve donanımları ile okula ait taşınır veya taşınmaz mallarına zarar vermek, okula yaralayıcı, öldürücü silâh ve patlayıcı maddeler getirmek veya bunları bulundurmak.... ç)Örgün Eğitim Dışına Çıkarma,... okulun bina, eklenti ve donanımlarını, okula ait taşınır veya taşınmaz mallarını kasıtlı olarak tahrip etmek, okul içinde ve dışında yaralayıcı, öldürücü her türlü alet, silah, patlayıcı maddeleri kullanmak suretiyle herhangi bir kimseyi yaralamaya teşebbüs etmek, yaralamak, öldürmek, maddi veya manevi zarara yol açmak, kişi veya kişilere her ne sebeple olursa olsun eziyet etmek; işkence yapmak veya yaptırmak, cinsel istismar ve bu konuda kanunların suç saydığı fiilleri işlemek, çete kurmak, çetede yer almak, yol kesmek, adam kaçırmak; kaç-kaç ve gasp yapmak, fidye ve haraç almak,....” (MEB Mevzuat Bankası, 2007).

Kısa süreli okuldan uzaklaştırma cezası aynı öğrenciler için sık sık uygulandığında bu öğrenciler için iki risk ortaya çıkabilir. Öğrencilerde başarısızlık ve okula yönelik olumsuz tutum gelişebilir (Breunlin vd., 2002). Diğer bir deyişle, kısa süreli okuldan uzaklaştırma cezası okullarda şiddeti durdurmaya ya da azaltmaya çalışırken, başarısızlık ve okula yönelik olumsuz tutum oluşturması nedeniyle şiddet davranışlarını artırabilir. Okuldan tasdikname ile uzaklaştırma özellikle çetelerin dağıtılmasında etkilidir. Çete üyeleri farklı okullara aktarılabilir. Örgün eğitim dışına çıkarma cezası öğrencinin açık öğretim dışında devam zorunluluğu olan okul/kurumlara kayıt yaptırmamak üzere okuldan tasdikname ile uzaklaştırılmasını gerektiren ceza-yı ifade etmektedir. Yoğun risk altındaki gençlerin örgün eğitim sistemi içinde tutulması suça yönelimini önlemek açısından çok önemlidir (Aydın, 2006). Örgün eğitim dışına çıkarılan gençlerin çok ciddi suçlara yöneldikleri bilinen bir gerçektir. Ancak, bu tür öğrencilerin ihtiyaç duyduğu özel ilgi ve eğitsel çalışmaların geleneksel okullarda istenilen düzeyde karşılanması mümkün olmayabilir. Bu gençler için alternatif okullar açılabilir. ABD’de bu okulların örnekleri bulunmaktadır. Bu okullara öğrencilerin geliş nedenleri şunlardır: 1) Alkol-uyuşturucu bulundurmamak, kullanmak, satmak, 2) Silah bulundurmamak, kullanmak, 3) Sürekli akademik başarısızlık, 4)Yıkıcı sözlü davranış, 5) Fiziksel saldırı ya da kavga, 6) Hamilelik-ailevi nedenler. Bu okullarda risk altındaki öğrencilerin okul başarılarında ve özgüvenlerinde ciddi bir gelişme olduğu ve davranışsal sorunlarında bir azalma meydana geldiği gözlenmiştir (Aydın, 2006).

Ayrıca, iyi ve doğru davranışlar ödüllendirilerek şiddet önlenmeye çalışılabilir. Burada amaç, okul atmosferine bir değişiklik getirerek öğrencilerde normal ve doğru davranışı yapılandırmaktır. Bunun için okullardaki onur kurulları işlevsel hale getirilebilir. MEB Ortaöğretim Kurumları Ödül ve Disiplin Yönetmeliğinin 9. Maddesinde ödüllendirilecek davranışlar ve ödüller şöyle ifade edilmiştir:

“a) Türkçe’yi doğru, güzel ve etkili kullanarak örnek olmak, b) Bilimsel projeler ile sosyal etkinliklere katılmak, bu çalışmalarda liderlik yapmak, yapılan etkinliklerde eğitime katkıda bulunmak ve üstün başarı göstermek, c) Okul araç-gereç ve donanımları ile çevreyi koruma ve gözetmede davranışlarıyla örnek olmak, ç) Görgü kurallarına uymada ve insan ilişkilerinde örnek olmak, d) Trafik kurallarına uymada örnek davranışlar sergilemek, e) Bilişim araçlarını kullanmada iyi örnek olacak davranışlar sergilemek, f) Okula ve derslere düzenli olarak gelmek, bu yönde arkadaşlarına iyi örnek

olmak, g) Yaşlı, yetim, öksüz, güçsüz, engelli ve benzeri durumdaki öğrencilere yardım amacıyla yürütülen toplum hizmetlerinde görev almak gibi davranışlarından örnek oluşturacak bir ya da birkaçını gösteren davranış puanı indirimli öğrencileri; öğretim yılı içinde herhangi bir ödül alıp almadığına bakılmaksızın öğrenci, öğretmen veya okul yönetiminin teklifi, onur kurulunun uygun görüşü doğrultusunda onur belgesi ile ödüllendirilir. Bir öğretim yılı içinde iki ve daha fazla onur belgesi alan öğrencilere okulun onur listesinde yer verilir” (MEB Mevzuat Bankası, 2007).

Ortaöğretim kurumlarında yalnızca olumsuz öğrenci davranışlarının gözlenmesi ve cezalandırılması yerine yukarıda sayılan olumlu davranışların da gözlenmesi ve ödüllendirilmesinin okuldaki olumlu davranışları artırmada etkili olabileceği söylenebilir.

3. *Eğitim ve Program Temelli Stratejiler*: Okullarda şiddet önlemeye yönelik mevcut programların saldırganlık ve şiddeti veya risk etmenlerini azalttığı deneysel olarak kanıtlanmıştır. Deneysel çalışmalar genel olarak değerlendirildiğinde; saldırganlığı azaltmaya yönelik uygulamaların çeşitliliği dikkat çekmektedir. Bunlar arasında danışman hız alan ve bilişsel-davranışçı yaklaşımlarla yapılan gruba psikolojik danışma, grup rehberliği, çeşitli eğitim programları ve psikodrama uygulamaları sayılabilir. Bu uygulamaların, öfke kontrolünü artırdığı ve dışa yönelik öfke ya da saldırganlığı azalttığı (Kellner ve Tutin, 1995; Kellner ve Bry, 1999; Akgül, 2000; Dykeman, 2001; Cenkseven, 2003; Herrmann ve McWhirter, 2003; Campel, 2004; Tekinsav-Sütçü, 2006; Genç, 2007; Yorgun, 2007) bulgularına ulaşılmıştır. Ayrıca, şiddet karşıtı (Uysal, 2003), zorbalık karşıtı (Kartal ve Bilgin, 2007), sosyal beceri (Sarica, 2008) çatışma çözme beceri eğitimi programlarının (Breunlin vd., 2001; Uysal, 2006; Güner, 2007; Gündoğdu, 2009) ve iletişim becerileri eğitiminin (Rutherford, Mathur ve Quinn, 1998; Frey, Hirschstein ve Guzzo, 2000; Ando vd., 2007) saldırgan davranışları azalttığı saptanmıştır.

Bu programlar öfke denetimi, iletişim becerileri, problem çözme ve düşünme becerilerinin öğretilmesini sağlamaktadır. Bu becerilerin öğretilmesinin nedeni insanların saldırganlık ve şiddete, davranışsal alternatiflere sahip olmadıkları zamanlarda başvurdukları (Breunlin vd., 2002) yönündeki görüştür. Bazı saldırganlık ve şiddet eylemlerinin aşırı öfke ve kontrol eksikliğinden kaynaklandığı ve yetersiz öfke kontrolünün, daha önceki deneyimlerden öğrenilmesi (Eron ve Huesmann, 1984) nedeniyle, bireyi şiddet eylemleri açısından riske attığı bir gerçektir. Kızgınlık duygusunu uygun bir şekilde ifade etmeyi bilmenin, sorun çözme, çatışma çözme, iletişim becerilerine sahip olmanın, empatik olmanın saldırganlığı kontrol etmede ve önlemede büyük bir role sahip olduğu belirtilmektedir (Korkut, 2004). Okullar yürüttükleri önleme çalışmalarında, öğrencilerin antisosyal davranışlara katılma konusunda gelen teklifleri uygun bir şekilde reddetmesini sağlamak için öğrencilerin hayır deme becerilerini geliştirmeyi de amaçlamaktadırlar.

Ögel, Tari ve Eke (2006), gençlerde saldırganlık ve şiddeti önleme çalışmaları arasında sağlıklı gençlik gelişimi için temel yetkinlikler diye de belirtilen beş temel yetkinliğin önleyici bir işlevi olduğundan bahsetmektedirler. Bu temel yetkinlikler ve ilgili kavramlar şunlardır; (1) *Olumlu Kimlik*: olumlu benlik algısı, umutlu olmak, geleceğe dair hedefler, (2) *Kendine Yeterlik*: kendine yeterlik, etkili başa çıkma yöntemi, affetme üslubu, (3) *Özdenetim*; duygusal, davranışsal ve bilişsel özdenetim, (4) *Sosyal İlişki Becerileri*; sorun çözme becerileri, empati, çatışma çözümüleme, samimi olabilme kapasitesi, (5) *İnanç Sistemi*: tavırlar, normlar, değerler, ahlaki tutum.

Terzi (2007), okullarda saldırganlık ve şiddeti önlemede çocukların ve ergenlerin sahip olmaları gereken yetkinliklerden birinin de kendini toparlama gücü olduğunu belirtmektedir. Fraser, Richman ve Galinsky (1999) kendini toparlama gücünü “zor koşullar altında olumlu ve beklenmedik başarılar kazanma ve sıra dışı koşul ve durumlara uyum sağlama becerisi” olarak tanımlamaktadırlar (Akt: Terzi, 2007). Öğülmüş (2001), kendini toparlama gücüne sahip bireylerin özellikleriyle suç işleyen bireylerin özelliklerinin birbirine ters olduğunu, bu nedenle bireylerin kendini toparlama güçlerini geliştirmeyi amaçlayan programların, suç ve şiddet davranışlarını da azaltacağını belirtmektedir.

Dolayısıyla, saldırganlık ve şiddeti önleme programları, sorun ve çatışma çözme becerileri, akran arabuluculuğu, akran dayanışması, öfke denetimi, empati, bir duruma uygun cevapları verebilmek için o durumu doğru olarak anlama, davranışlarının sonuçlarını bilme, tahrik kontrolü, farklılıklara tahammül etme, karar verme, hayır deme ve problem çözme becerileri, olumlu rol modelleri seçme, öz saygıyı geliştirme ve stres yönetimi (Miller, 1994; Brown ve Brown, 1996; Schwartz, 1996; Hoang, 2001; Ögel, Tarı ve Eke, 2006) gibi yaşam becerilerinin kazandırılmasını amaçlamalıdır.

Acker (2007), önleme programlarını üç grupta ele almaktadır: (1) Birincil önleme programları: Antisosyal ve saldırgan davranışı azaltmayı, sosyal davranışı öğretmeyi amaçlayan ve bütün öğrencilere yönelik önleme programlarıdır. Okul çapında birincil önleme aktiviteleri çatışma çözme, duygusal okur-yazarlık ve öfkeyle başa çıkma becerilerini içerir. (2) İkincil önleme programları: Bütün öğrencilerden ziyade saldırganlık ve şiddet içeren davranışlar gösterme riski taşıyan belirli öğrencileri hedef alan programlardır. Bunlar küçük gruplarla yürütülen, iyileştirici ve danışmanlık içeren programlardır. (3) Üçüncül önleme programları: Anti-sosyal ve suçlu davranışlar gösteren öğrencileri hedef alan programlardır. Bunlar aileleri, eğitimcileri, yöneticileri ve destek personelini içeren, yoğun ve kişiye özgü müdahalelerdir. Başka bir deyişle, saldırganlık ve şiddeti önleme programları; bütün öğrenciler (Breunlin vd., 2002) ya da risk altındaki öğrenciler, öğretmenler, yöneticiler, okul personeli ve veliler (Coben vd., 1994) için düzenlenen çok geniş kapsamlı eğitim programlarıdır. Bu programlar, şiddet davranışlarına karşı güvenli ve olumlu okul atmosferi oluşturarak koruyucu faktör olarak rol oynamaktadırlar (Morrison, Furlong ve Morrison, 1994; Walker, 1995; Mayer, 2001). Okul çalışanlarıyla, öğrenciler arasında güven verici ve destekleyici bağların kurulması (olumlu okul atmosferi) okullardaki şiddeti önlemede önemli bir husustur. Bu programlarla sınıfta, okulda ve okul bölgesinde bireylerarası ve gruplar arası etkileşimin güvenli ve barışçıl olması sağlanmaya çalışılmaktadır.

4. *Okul Sonrası Alternatif Etkinlikler*: Şiddeti azaltmada önerilen önlemlerden biri de öğretmen-öğrenci, öğrenci-öğrenci ilişkilerinin geliştirilmesi amacıyla okul sonrası alternatif etkinlikler hazırlanıp uygulanmasıdır. Özellikle anne ve babası çalışan çocuklara ve gençlere alternatif etkinlikler sunulduğunda bu etkinlikler yoluyla kendilerini ifade etme ve enerjilerini boşaltma imkânı bulurlar (Brown ve Brown, 1996; Patten ve Robertson, 2001).

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada, okullarda ergenlerin saldırıcılık ve şiddet içeren davranışlarının ortaya çıkması ve önlenmesinde okul ve öğretmenlerin rolleri incelenmeye çalışılmıştır. Okullarda saldırıcılık ve şiddet son yıllarda ülkemizde de çözülmeye çalışılan önemli sorunlardan biridir. İlgili alan yazında okullarda saldırıcılık ve şiddeti artıran risk faktörlerinin toplumsal, ailesel, bireysel ve okulla ilgili faktörler olduğu konusunda görüş birliği bulunmaktadır.

Ergenlik, çocukluk ve erişkinlik arasında çeşitli fizyolojik, psikolojik ve sosyal değişikliklerin yaşandığı bir geçiş dönemi olması nedeniyle ergenin düşüncelerinde, duygularında ve davranışlarında dengesizliklere yol açan, fırtınalı ve stresli bir dönemdir. Dönemin zorluklarından biri de ergenlerin öfke denetimi, çatışma çözme, problem çözme ve iletişim gibi yaşam becerilerindeki yetersizliklerdir. Bu dönemde çeşitli sorunlarla karşılaşan ergen, gelişimsel zorluklar ve yaşam becerilerindeki yetersizlikler nedeniyle saldırıcılık davranışlara başvurabilir. Bu bağlamda ergenlerin gelişimsel özellikleri dikkate alınarak yaşam becerilerindeki yetersizliklerini giderecek önlemler alınmalıdır.

Okullardaki saldırıcılık davranışlar için risk faktörlerinden biri de okul ve çalışanlarının özellikleridir. Özellikle öğretmenlerin öğrenciye ve aileye karşı olumsuz tutum, öğrenci davranışlarını yönetme yetersizliği, öğrenci gelişimi için düşük destek, yetersiz iletişim becerileri ve saldırıcılık liderlik tarzı gibi özelliklere sahip olması okullarda saldırıcılık ve şiddet içerikli davranışları artırmaktadır. Tersinden bakıldığında ise okullarda koruyucu faktörleri harekete geçirme ve öğrencilerin saldırıcılık/şiddet içeren davranışlarını önleme konusunda öğretmenlere önemli görevler düşmektedir. Öğretmenler öğrenci gelişimini destekleyerek, çatışma çözme, öfke kontrolü gibi becerileri kazandırarak, öğrencilerini başarıya güdüleyerek ve davranışlarıyla olumlu model olarak saldırıcılık ve şiddeti önlemede önemli bir potansiyele sahiptirler. Şiddet-öğretmen ilişkisini konu edinen araştırma yazını incelendiğinde öğretmenlerin bu potansiyellerinin farkında olmadıkları ya da sorumluluk almaktan kaçınıyor olabilecekleri görülmektedir. Bu potansiyelin farkına varmaları, gerekli bilgi ve becerileri kazanmaları için öğretmenlere de yönelik programlar hazırlanmalı ve uygulanmalıdır.

Birçok okul, saldırıcılık ve şiddet davranışlarıyla mücadeleyi bir güvenlik faaliyeti olarak değerlendirmektedir. Bununla ilgili son zamanlarda okulların kameralarla donatılması, okul önlerinde polis devriyelerinin dolaşması, sık sık öğrencilerde üst aramalarının yapılması, saldırıcılık çocukların okuldan uzaklaştırılması vb uygulamalar bu alanda alınan tedbirler olarak yaygın bir şekilde gündeme gelmektedir. Güvenlik önlemleri acil tedbirler olarak şiddeti önlemede etkili olabilir ancak saldırıcılık ve şiddet içerikli davranışlar öğrenilmiş davranışlardır. Çocuklar ve gençler olumsuz davranışları öğrenebiliyorlarsa saldırıcılığın alternatifi olan olumlu davranışları da öğrenebilirler. Güvenlik önlemleri olumlu davranışların öğrenilmesini sağlamaz, sadece geçici olarak şiddetin ortaya çıkmasını engeller. Aynı zamanda güvenlik önlemleri tek başına kullanıldığında olumsuz davranışların bastırılmasına, ilk fırsatta da ortaya çıkmasına neden olur. O halde, saldırıcılık ve şiddet içeren davranışların önlenmesinde alınacak tedbirler eğitim ve program temelli olmalıdır. Ayrıca, eğitim temelli önleme programlarının hazırlanıp uygulanabilmesi için okul psikolojik danışmanlarının gerekli yeterliklere sahip olması sağlanmalıdır.

Kaynakça

- Acker, V. (2007). Antisocial, aggressive, and violent behavior in children and adolescents with in alternative education settings: Prevention and intervention. *Preventing School Failure*, 51 (2): 5-10.
- Akgül, H. (2000). *Öfke Denetimi Eğitiminin İlköğretim II.Kademe Öğrencilerinin Öfke Denetimi Becerilerine Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akpınar, B. ve Dilci, T. (2007). Eğitim programları bağlamında okulda şiddet olgusuna yönelik öğretmen görüşleri. *Eğitim Araştırmaları (EJER)*, 29: 1-11.
- Aktaş, V. (2001). *Çocuklarda saldırganlık ile olumsuz niyet yükleme eğilimleri arasındaki ilişkiler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Alexander, C. M. (2002). Helping school counsellors cope with violence. *USA Today Magazine*, 130: 52-53.
- Ando, M., Asakura, T., Ando, S. ve Simons-Morton, B. (2007). A psychoeducational program to prevent aggressive behavior among Japanese early adolescents. *Health Education & Behavior*. 34 (5): 765-776.
- Aydın, B. (2005). *Çocuk ve ergen psikolojisi*. 2. Baskı Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Aydın, İ. (2006). Öğrenciye uygun okul şart. *Radikal İnternet Baskısı* (01. 04. 2006) Erişim Tarihi: 20.04.2006 <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=183091>
- Bandura, A. (1977). Self-Efficacy. Toward a Unifying Theory of Behavioral Change. *Psychological Review*, 84 (2): 191-215.
- Başar, H. (1994). *Sınıf yönetimi*. Ankara: Pegem Yayınları No:13.
- Breunlin, D. C., Cimmarusti, R. A., Bryant-Edwards, T. L., ve Hetherington, J. S. (2002). Conflict resolution training as an alternative to suspension for violent behaviour. *Journal of Educational Research*, 95 (6): 349-358
- Brown, J. A. ve Brown, R. C. (1996). Using technology to reduce public school violence, *International Journal of Instructional Media*, 23 (2): 131-135.
- Bon, S. C., Faircloth, S. C. ve LeTendre, G. K. (2006). The school violence dilemma. *Journal of Disability Policy Studies*, 17 (3): 148-157.
- Campell, M. P. (2004). *The Efficacy of Anger Management Program for Middle School Students With Emotional Handicaps*. Phd. Walden University.
- Cenkseven, F. (2003). Öfke yönetimi becerileri programının ergenlerin öfke ve saldırganlık düzeylerine etkisi. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama*, 2 (2): 153-167.
- Coben, J. H., Weiss, H. B., Mulvey, E. P. ve Dearwater, S. R. (1994). A primer on school violence prevention. *Journal of School Health*, 64 (8): 309-313.
- Coie, J. D., Watt, N. F., West, S. G., Hawkins, J. D., Asarnow, J. R., Markman, H. J., Ramey, S. L., Shure, M. B. ve Long, B. (1993). The science of prevention: a conceptual framework and some directions for a national research program. *American Psychologist*, 48: 1013-1022.
- DiCanio, M. (1993). Classroom violence, *The Encyclopedia of Violence: Origins, Attitudes, Consequences*. New York: Facts on File.
- Durmuş, E. ve Gürkan, U. (2005). Lise Öğrencilerinin Şiddet ve Saldırganlık Eğilimleri. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(3): 253-269.

- Dykeman, B. (2001). Cognitive-behavior treatment of expressed anger in adolescents with conduct disorders. *Education*, 121 (2): 298-300.
- Eron, L. D. ve Huesmann, L. R. (1984). The Relation of Prosocial Behavior to the Development of Aggression and Psychopathology. *Aggressive Behavior*, 10: 201-211.
- Finley, L. L. (2003). Teachers' Perceptions of School Violence Issues: A Case Study. *Journal of School Violence*, 2 (2): 51-66.
- Freedman, J. L., Sears, D. O. ve Carlsmith, J. M. (1989). *Sosyal Psikoloji* (Çeviren: Ali Dönmez). İstanbul: Ara Yayıncılık.
- Frey, K. S., Hirschstein, M. K. ve Guzzo, B. A (2000). Second step: Preventing aggression by promoting social competence. *Journal Of Emotional And Behavioral Disorders*, 8 (2): 102-112.
- Furtell, M. H. (1996). Violence in the classroom: A teacher's perspective (Ed. A.M. Hoffman). *School Violence and Society*, 3-19, Westport, CT: Praeger.
- Gander, M. J. ve Gardiner H. W. (2001). *Çocuk ve ergen gelişimi* (Çev. Bekir Onur). 4.Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.
- Genç, H. (2007). *Grupla öfke denetimi eğitiminin lise 9.sınıf öğrencilerinin sürekli öfke düzeylerine etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Goldstein, A. (1994). School violence (I): Aggression of toward persons and property in America's schools. *The School Psychologist, (Division of School Psychology)*, 48 (1): 6-24.
- Gündoğdu, R., (2009). *Yaratıcı drama temelli çatışma çözme programının ergenlerde öfke, saldırganlık ve çatışma çözme becerisine etkisi* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Güner, İ. (2007). *Çatışma çözme becerilerini geliştirmeye yönelik grup rehberliğinin lise öğrencilerinin saldırganlık ve problem çözme becerileri üzerine etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Hawkins, J. D. ve Herrenkohl T. I. (2004). Prevention in the school years *Early Prevention of Adult Antisocial Behaviour*. Ed. David P. Farrington ve Jeremy W. Coid. UK: Cambridge University Pres.
- Herrmann, D. S. ve McWhirter, J. J. (2003). Anger & aggression management in young adolescents; an experimental validation of the SCARE program. *Education And Treatment of Children*, 26 (3): 273-302.
- Hoang, F. Q. (2001). Addressing school violence. *FBI Law Enforcement Bulletin*, 70 (8): 18-24.
- Karaman-Kepenekçi, Y. ve Çınkır, Ş. (2003). Öğrenciler arası zorbalık. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 34: 236-253.
- Kartal, H. ve Bilgin, A. (2007). İlköğretim öğrencilerine yönelik bir zorbalık karşıtı program uygulaması: Okulu zorbalıktan arındırma programı. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 3 (2): 207-227.
- Kellner, M. H. ve Tutin, J. (1995). A school- based anger management program for developmentally and emotionally disabled high school students. *Adolescence*, 30 (120): 813-825.
- Kellner, M. H. ve Bry, B. H. (1999). The effects of anger management groups in a day school for emotionally disturbed adolescents. *Adolescence*, 34 (136): 645-651.
- Klonsky, M. (2002). How smaller schools prevent school ve Cviolence. *Educational Leadership*, 59 (5): 65-70.
- Kopka, D. L. (1997). *School Violence: A Reference Handbook*. Santa Barbara, CA: ABC-CLIO.
- Korkut, F. (2004). *Okul Temelli Önleyici Rehberlik ve Psikolojik Danışma*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Lopez, V. A., ve Emmer, E. T. (2002). Influences of beliefs and values on male adolescents' decision to commit violent offenses. *Psychology of Men & Masculinity*, 3: 28-40.

- Mayer, G. R. (2001). Antisocial behaviour: its causes and prevention within our schools. *Education and Treatment of Children*, 24 (4): 414-429.
- MEB Mevzuat Bankası (2007). *Millî Eğitim Bakanlığı Orta Öğretim Kurumları Ödül ve Disiplin Yönetmeliği*. Erişim Tarihi: 25.08.2010 http://mevzuat.meb.gov.tr/html/26408_0.html.
- Mertoğlu, M., Doğutaş, C., Cemalçılar, Z. ve Baydar, N. (2008). Şiddetin okula bağlı nedenleri ve alınabilecek önlemler stratejik önlemler konulu Ohio-İstanbul karşılaştırmalı bir araştırma. *VIII. Adli Bilimler Kongresi Çocuk ve Adli Tıp Bildiri Özetleri Kitabı*, 15-18 Mayıs 2008-Kocaeli, Ankara: Tubitak Yayınları, Yayın No:5847.
- Miller, G. E. (1994). School violence miniseries impressions and implications. *School Psychology Review*, 23 (2): 257-261.
- Moeller, T. G. (2001). *Youth Aggression and Violence: A Psychological Approach*. London: Lawrence Erlbaum Associates
- Morganet, R. S. (2005). *Yaşam Becerileri Ergenler İçin Grupla Psikolojik Danışma Uygulamaları*. 1. Baskı, Çev: Sonay Güçray, Alim Kaya, Mesut Saçkes, Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Morrison, G. M., Furlong, M. J., ve Morrison, R. L. (1994). School violence to school safety: reframing the issue for school psychologists. *School Psychology Review*, 23 (2): 236-256.
- Namka, L. (1997). The dynamics of anger in children. 20.04.2006'da indirildi: www.for Teachers the Dynamics Anger in Children.htm.
- Nethaber. (2007, Şubat 13). *Disiplin cezası verilen iki öğrenci, öğretmenlerine silahla saldırdı*. Erişim Tarihi: 18 Şubat 2007 <http://www.nethaber.com/Toplum/11996/Disiplin-cezasi-verilen-iki-ogrenci-ogretmenlerine-SILAHLA>
- Nethaber. (2007, Haziran 13). *Öğretmenlerin suyuna kimyasal madde atan öğrenciler serbest*. Erişim Tarihi: 05 Temmuz 2007 <http://www.nethaber.com/Toplum/25077/Ogretmenlerinin-suyuna-kimyasal-madde-atan-ogrenciler-serbest>
- Ntvmsnbc.com (2006). *Okul önleri kamerayla denetlenecek*. 20.04.2006'da indirildi: <http://www.ntvmsnbc.com/news/366520.asp>
- Ögel, K., Tari, I. ve Eke, C. Y. (2006). *Okullarda Suç ve Şiddeti Önleme Klavuzu*. İstanbul, Yeniden Yayınları, No:7.
- Öğülmüş, S. (1995). Okullarda şiddet ve vandalizm. *Yayımlanmamış Araştırma Raporu*, Ankara Üniversitesi, E.B.F.
- Öğülmüş, S. (2001). Bir kişilik özelliği olarak yılmazlık. *I.Ulusal Çocuk ve Suç Sempozyumu: Nedenler ve Önlemler*. 29-30 Mart-Ankara.
- Olweus, D. (1991). Bully/victim problems among school children: Basic facts and effects of a school based intervention program. In Pepler, D. & Rubin, K. (Eds), *The Development and Treatment of Child Aggression* (pp. 411-448). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Özcebe, H., Üner, S. ve Çetik, H. (2006). Adolesanlarda şiddet davranışları. *I. Şiddet ve Okul: Okul Ve Çevresinde Çocuğa Yönelik Şiddet ve Alınabilecek Tedbirler Sempozyumu*. İstanbul. 28-31 Mart 2006, MEB, ÜNİCEF, Erişim Tarihi: 20.04.2006 <http://iogm.meb.gov.tr/sid-detveokul/>
- Patten, P. ve Robertson, A. S. (2001). *Focus on after-school time for violence preventio.*, ED455975, Erişim Tarihi: 04.20.2006 www.eric.ed.gov
- Pişkin, M. (2003). Okullarımızda yaygın bir sorun: akran zorbalığı. *VII.Ulusal PDR Kongresi, Bildiri Özetleri*, s.125, Ankara: Cantekin Matbaası.
- Pullis, M. (1994). A model for helping teachers implement classroom-based anger intervention programs. *Anger, Hostility and Aggression: Assesment, Prevention and Intervention Strategies for Youth*, Ed: Michael Furlong, Douglas Smith, Brandon, Vermont: Clinical Psychology Publishing Co., Inc.

- Rutherford JR. Robert B., Mathur S. R. ve Quinn Mary M. (1998). Promoting social communication skills through cooperative learning and direct instruction. *Education and Treatment of Children*. 21 (3): 354-370,
- Sarıca A. K. (2008).*Sosyal beceri programının ergenlerin saldırganlık düzeyine etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Schwartz, W. (1996). *An Overview of strategies to reduce school violence*. ERIC/CUE Digest No: 115, ED410321, Erişim Tarihi: 04.20.2006 www.eric.ed.gov
- TBMM Araştırma Komisyonu Raporu (2007). *Türkiye Büyük Millet Meclisi çocuklarda ve gençlerde artan şiddet eğilimi ile okullarda meydana gelen olayların araştırılarak alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla kurulan meclis araştırması komisyonu raporu*. Ankara: Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Tekinsav-Sütçü, G. S. (2006). *Ergenlerde öfke ve saldırganlığı azaltmaya yönelik bilişsel davranışçı bir müdahale programının etkililiğinin değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimsel Enstitüsü, Psikoloji Ana Bilim Dalı, İzmir.
- Terzi, Ş. (2007). Okullarda yaşanan şiddeti önleyici bir yaklaşım: kendini toparlama Gücü. *Aile ve Toplum*, 3 (12): 73-82.
- Tezcan, M. (1994). *Eğitim Sosyolojisi*. 9.Baskı, Ankara: Zirve Ofset.
- Türnüklü, A. ve İllez, M. (2006). Öğretmenlerin, öğrencilerin çatışmalarını çözüm strateji ve taktiklerinin sosyal oluşturma perspektifinden incelenmesi. *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 6 (22):221-232.
- Uysal, A. (2003). *Şiddet karşıtı programlı eğitimin öğrencilerin çatışma çözümleri, şiddet eğilimleri ve davranışlarına yansımaları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Uysal, Z. (2006). *Çatışma çözme eğitim programının ortaöğretim dokuzuncu sınıf düzeyindeki öğrencilerin çatışma çözme becerilerine etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Venter, M. ve Poggenpoel, M. (2006) The Phenomenon of Aggressive Behavior of Learners in The School Situation. *Phenomenom of Aggressive Behavior*, 126 (2): 312-315
- Walker, D. (1995). School violence prevention. *ERIC Digest* No: 94, ED379786, Erişim Tarihi: 04.20.2006 www.eric.ed.gov
- Weir, E. (2005). Preventing Violence in Youth. *Canadian Medical Association Journal*, 172 (10): 1291-1292.
- Yavuzer, Y., Gündoğdu, R. ve Dikici, A. (2009). Teachers' perceptions about school violence in one Turkish city. *Journal of School Violence*, 8 (1): 29-41
- Yorgun, A. (2007). *The Effect of Violence Management Training on Violent Behaviors and Anger Control of Secondary School Students*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yöndem, Z. D. ve Bıçak B. (2008). Öğretmen adaylarının öfke düzeyi ve öfke tarzları. *Uluslar Arası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 5:2 Erişim Tarihi: 3 Ocak 2009 www.insanbilimleri.com
- Zindi, F. (1994). Bullying at boarding school: a zimbabwe study. *Research in Education*, 51:23-32.

VIOLENCE AND AGGRESSION IN SCHOOLS: RISK FACTORS RELATED TO TEACHERS AND SCHOOLS AND PREVENTION STRATEGIES*

Yasemin YAVUZER**

Abstract

In our country and in the world, aggression and violence are increasing day by day and spreading to schools, as well. While sending their children to school, parents fear for their children's being exposed to violence or being included in such events. The aim of this study is to show the roles of teachers and schools in both occurrence and prevention of adolescents' behaviors containing violence and aggression in schools. With this aim, dimensions of the behaviors containing aggression and violence in schools; risk factors related to teachers and schools in emergence of these behaviors; and in this context, aggression and violence prevention strategies which can be used in schools are defined.

Key Words: Aggression in schools, violence, roles of teachers, prevention strategies

* This study was prepared from the theoretical part of the doctorate thesis titled "Investigation of the Effect on High School Students of the Psycho-Education Programs towards Preventing Aggression" which was completed under the advisory of Prof.Dr. Ömer Üre

** Assistant Prof. Dr. Niğde University, Faculty of Education, Department of Educational Sciences